

Mig segle de l'incident de Tonquín

Un suposat doble incident bèl·lic menor a la badia de Tonquín el 2 i el 4 d'agost de 1964 fou l'excusa perquè els Estats Units entressin en guerra oberta a Vietnam.

Quan el 1954 es dividí Vietnam en dos Estats –vegeu el requadre “De la Cotxinxina als dos Vietnam”–, un de comunista al nord i un altre de capitalista al sud, la pretensió de pau a la zona que animava la partició es va mostrar ben aviat com del tot injustificada. En plena Guerra Freda, els Estats Units armaren i organitzaren l'exèrcit sudista i la Unió Soviètica el nordista. El conflicte ideològic i geoestratègic era servit. L'evidència s'imposà quan en el sud s'anul·laren el 1955 les eleccions previstes per a 1956 i s'instaurà, amb el decidit suport i màxim entusiasme dels

Estats Units, una dictadura militar. El cop desfèu igualment la possibilitat del previst referèndum per a la reunificació, que a Washington donaven per cert que guanyarien els comunistes.

Conflicte 1955-1964. Amb la instauració de la dictadura, suportada immediatament sobre 4.000 “assessors militars” ianquis que arribaren tot d'una, la reacció comunista no es va fer esperar. S'organitzà la resistència armada al país, el Vietcong. Inicialment, entre 1955 i 1959, va ser un moviment de característiques terroristes: assassinats selectius, bombes indiscri-

minades... Tanmateix, ben aviat el nord armà molt millor i marcà els objectius tàctics i estratègics dels guerrillers, els reforçà amb antics membres del Viet-minh –cap a finals de 1959 ja eren uns 10.000 homes– i els assegurà el subministrament per l'anomenada “ruta Ho Chi Min”, a través de les muntanyes i selves. D'aquesta manera, els atacs sense molt de sentit de la primeria deixaren pas a accions planificades amb sentit estratègic que el 1960 i 1961 ja començaven a fer mal de bon veres a les forces militars de Vietnam del Sud.

Davant d'aquest panorama, l'administració nord-americana es preocupà seriosament. Cal tenir present que la Guerra Freda vivia moments de tensió creixent a Cuba, Europa Oriental, Àfrica... que posaren el món a punt del conflicte obert en més d'una ocasió. Washington no volia que Vietnam del Sud caigués a les mans comunistes. De cap de les maneres. Per això el president John F. Kennedy autoritzà entre 1960

De la Cotxinxina als dos Vietnam

La presència occidental al sud-est asiàtic s'inicià el 1511 amb l'arribada dels portuguesos al regne d'Annam, el que avui és, aproximadament, Vietnam. A poc a poc els contactes amb la població local s'intensificaren i durant el segle XVII tant Portugal com Espanya, i també Holanda, hi crearen establiments comercials permanents, al mateix temps que els missioners catòlics intentaven *salvar ànimes* asiàtiques. La convivència fou pacífica fins a les acaballes del segle XVIII quan la penetració religiosa va ser tan intensa que provocà rebuig local i es produïren, en episodis successius que s'allarguen dins de la centúria següent, diverses matances de missioners. La tensió s'anà incrementant, sobretot a mesura que una nova potència, França, desplaçava les anteriors. Justament, un ministre plenipotenciari francès, el bisbe Pigneu de Behaine, signà el 1789 l'aliança del rei Lluís XVI amb el monarca d'Annam, el qual, amb el seu aliat occidental, s'annexionà els territoris veïns coneguts després com Tonquín i Cotxinxina.

Les matances de religiosos que episòdicament es produïren donaren a l'estat francès l'excusa ideal per enviar

a la zona efectius navals militars per “pacificar-la”. Les expedicions es repetiren, cada pic amb més potència de foc, fins que el 1858, amb una coalició amb Espanya –que hi envià un destacament de 1.500 homes des de Filipines–, els occidentals prengueren el control militar del regne d'Annam. No obstant això, com que la distància des de les bases respectives era tan enorme, els dos països invasors en retiraren el gruix de les respectives tropes el 1860, tot i que hi deixaren uns 1.000 soldats. Les forces annamites aprofitaren aleshores per assetjar-los i atacar-los durant els anys següents, no debades eren molt superiors en nombre, però el millor armament francès i espanyol permeté al destacament sobreviure amb relativa comoditat. Finalment, el monarca local acceptà signar un tractat de pau –una rendició, de fet– el 1859, pel qual quedava assegurada la presència comercial dels dos països occidentals, així com la militar francesa, a la zona.

El 1867 una revisió del conveni de pau amb França portà a l'ampliació de la presència d'aquest país en els territoris de Saigon, Bien Hoa i My Tho, al conjunt dels quals els

El president Lyndon B. Johnson, substituït de l'assassinat J.F. Kennedy, implicà els EUA a fons a Vietnam, seguint els desitjos dels generals més durs de l'exèrcit.

senyors colonials donaren el nom de Cotxinxina. Durant els següents vint anys el control territorial s'anà eixamplant tant per la via dels fets consumats –*manu militari*, és clar– com mitjançant tractats. A la fi, el 25 d'agost de 1884, fruit de l'extrema debilitat del regne, el monarca d'Annam cedí a les pretensions imperialistes i acceptà que el seu poble i territoris quedessin des d'aquell moment formalment com a protectorat francès.

La Xina veia amb preocupació l'ocupació occidental, que temia que s'ampliés, com així va passar posteriorment, al seu país. Per això intentà expulsar els francesos. Inútilment. La guerra entre tot dos, entre 1884 i 1885, se saldà amb la victòria de França i el reconeixement xinès de la sobirania estrangera sobre els territoris d'Annam, Tonquín, Cotxinxina i Cambotja, els quals formaren el 1887 la Indoxina Francesa, que el 1893 va ser ampliada amb Laos.

Al llarg de les tres dècades següents la zona va viure en relativa tranquil·litat. La força colonial anà impregnant l'arquitectura, la cultura, la política i, en fi, tota la vida quotidiana. Fins que la invasió japonesa de Xina als anys 30 augurà l'esclat d'allò que ben aviat va començar a Europa i després s'estengué per tots els continents: la Segona Guerra Mundial, la qual afectà de ple Indoxina. La caiguda de França sota la bota nazi deixà el protectorat sense defensa davant del

Japó, qui l'envaí sense oposició, excepte per part d'un grup de guerrillers comunistes, dirigits per Ho Chi Minh, conegut com el Viet-minh. L'Oficina de Serveis Estratègics (OSS en sigles en anglès) del Govern dels Estats Units, l'antecessora de la CIA, inicià durant la guerra l'estratègia d'armar els rebels –igual que feia en molts d'altres indrets– perquè fustiguessin tant com poguessin les forces de l'imperi del Sol Naixent, perquè així quedessin fixades allà i no reforcessin d'altres fronts bèl·lics.

Quan les dues bombes atòmiques de 1945 feren rendir-se els japonesos, els guerrillers pensaren que havia arribat el moment de declarar la independència. El 2 de setembre de 1945 així ho proclamaren. Però l'antiga potència colonial ordenà l'ocupació de bell nou de tots els territoris de la seva Indoxina. S'inicià d'aquesta manera la guerra que porta el nom de la zona i que va durar fins el 1954. El març d'aquell any el Viet-minh assolí la victòria a la famosa batalla de Dien Bien Phu, de resultes de la qual França anuncià la retirada dels territoris que, mitjançant el tractat de pau de Ginebra (1954), passaren a ser dividits entre la República Democràtica de Vietnam, al nord del país, sota control polític comunista, i la resta amb el nom d'Estat del Vietnam del Sud, amb un govern nadiu però entregat totalment als interessos dels Estats Units.

Un conflicte de pel·lícula

A qui sigui que se li demani quantes pel·lícules s'han rodat sobre la guerra de Vietnam contestarà, de segur, que "moltes". Doncs no, molt pocs: una vintena, a tot estirar. Res comparat amb les que s'han fet sobre la Segona Guerra Mundial, que són moltes més i totes, fins fa pocs anys, glossant les glorioses gestes èpiques dels vencedors. Vietnam canvià moltes coses, i una fou el cine bèl·lic nord-americà. En efecte, dels títols rodats en aquell país des de la fi de la guerra fins avui gairebé tots són ombrívols en el millor dels casos; alguns, molt tenebrosos; i quasi tots, extremadament crítics amb el paper del Govern dels Estats Units en el conflicte.

De la vintena de films, tres es destaquen sobre la resta. El primer, *The Deer Hunter* –*El caçador*–, dirigida per Michael Cimino el 1978, amb una estel·lar interpretació de Robert de Niro, té el gran valor d'haver estat rodada escassos tres anys després de la fi de la guerra i cinc des de la sortida dels Estats Units de Saigon. Mai el cine en aquell país –i possiblement enlloc més– havia parlat amb tanta cruïda d'un drama tan pròxim. El segon títol, un any més tard, és el de la brutal, barroca i magnífica *Apocalypse Now*, produïda i dirigida per Francis Ford Coppola el 1979, una pel·lícula a través de la qual Marlon Brando i Martin Sheen presentaren la guerra com una permanent sobredosi d'heroïna xutada sense sentit ni control, una metàfora –via les drogues– del que eren les decisions del Govern americà: un disbarat rere l'altre. Finalment, per estricte ordre cronològic, *Full Metal Jacket* –títol que fa referència al blindatge de cert tipus de bala: *La jaqueta metàl·lica*– de 1987, produïda i dirigida per Stanley Kubrick, presenta una visió del conflicte, si cal, encara més salvatge, drogat, sanguinari i absurd.

i 1963 l'augment dels "assessors militars", que en aquests pocs anys passaren dels inicials 4.000 a més de 16.000, i l'obertura de *free-fire zones*, o àrees a les quals els avions de la U.S. Air Force i de la U.S. Navy tenien permís per llançar bombes. Fins i tot autoritzà un cop d'Estat contra el president sudista Ngo Dinh Diem, suposadament favorable a un pacte de mínims amb els comunistes del nord, que va ser derrocat i assassinat tot just començat el mes de novembre de 1963. Kennedy no donà permís per matar-lo, però no li feren cas. I això sempre s'ha interpretat com una mostra de la debilitat creixent de la seva administració davant dels *falcons* militars, dels generals més durs que volien una implicació bèl·lica més a fons.

Ningú no pot saber què hauria ordenat Kennedy posteriorment a aquella clara insubordinació. Perquè va ser assassinat el 22 de novembre de 1963. Ara bé, qui va ser el seu secretari d'Estat, Robert McNamara, declarà anys després en públic que el president tenia la intenció de començar a retirar efectius militars a Vietnam del Sud des de finals de 1963, per molt que els generals s'hi oposessin. De fet, arribà a signar l'11 d'octubre d'aquell mateix any el National Security Action Memorandum 263 en el qual s'ordenava que a 31 de desembre "1.000 assessors militars" retornessin a casa. A més, en la pel·lícula documental *The Fog of War*, McNamara presenta una gravació

La implicació americana passà en pocs mesos de tenir 16.000 "assessors militars" a Vietnam, a 35.000, a 100.000 i, el 1968, fins a 500.000. Els bombardeigs americans contra

d'audio en la qual Lyndon B. Johnson reconeix que Kennedy volia sortir de Vietnam mentre que ell s'hi oposava.

Amb la mort de Kennedy el conglomerat industrial i militar dels Estats

la població civil i posicions del Vietcong destrossaren el país, i el deixaren en una ruïna que fins els anys 90 no va començar a superar. La intervenció dels EUA suposà l'aparició i desenvolupament d'un gran moviment pacifista contra a la guerra i contra els successius Governos americans.

Units, així com els *falcons* del generalat i les tesis de política exterior de Johnson salvaven l'escull que els havia impedit dur a terme el que volien.

L'incident de Tonquín. Una de les primeres mesures que prengué el substitut del president assassinat va ser emetre una nova directiva de seguretat nacional, el 27 de novembre, que anul·lava

la que Kennedy havia signat l'octubre anterior. Tot d'una ordenà als *falcons* del generalat que dissenyessin estratègies per incrementar la presència militar a Vietnam, cosa que en teoria no era possible legalment sense la declaració formal de guerra. Però no els importà. El pla operatiu 34-A, signat per Johnson el gener de 1964 –i que, és clar, no va ser conegut al detall fins molts anys més tard–, atorgava poders als comandaments militars *in situ* per provocar una reacció comunista que justificués la intervenció massiva. S'ha de dir també que des de la posició oficial dels Estats Units tal objectiu no ha existit mai i que l'operatiu referit únicament donava cobertura legal a accions especials a la zona que per raons de seguretat no es feien aleshores públiques.

Acollint-se a l'operatiu referit, el 28 de juliol de 1964 el destructor *USS Maddox* rebé l'ordre de salpar de Taiwan per anar al golf de Tonquín que aleshores separava la costa est de Vietnam del Nord amb la del Sud. L'objectiu consistia a donar suport a una acció encoberta de comandos de l'exèrcit sudista en territori comunista. Un cop a la zona, el vaixell se situà a unes 4 milles de la ciutat portuària de Hon Me, base de llanxes patrulleres comunistes. Segons el comunicat oficial fet públic el dia 3 d'agost, la nit del 2 “sis canoneres nord-vietnamites de fabricació russa, amb canons de 37 i 28 mm obriren foc contra el destructor”, dues de les quals foren enfonsades per la contestació a l'atac. Es donava la circumstància que el *Maddox* no estava tot sol a la zona. Ben a prop hi havia un portaavions, el *USS Tiran-donga*, i d'altres destructors de suport. De la nau capitana s'enlairaren mitja dotzena de F8 *Crusaders* per acabar la feina. Però el comandant de la missió, capità James Stockdale, comunicà que no veia res i ordenà el retorn dels avions. El 4 d'agost el *Maddox* anuncià un nou atac i ho comunicà a un altre destructor perquè l'ajudés a repel·lir-lo. Però ningú no va veure cap nau nord-vietnamita. Així i tot, la flotilla casualment present a la zona va rebre ordres de “defensar-se amb tot el que tingui al seu abast” davant “l'agressió militar injustificada”.

Malgrat l'evidència que el segon atac no s'havia produït i que el primer, si

n'hi va haver, va ser anecdòtic, el Govern dels Estats Units va considerar que les naus de patrulla "rutinària" havien estat "víctimes innocents d'atacs comunistes" que no tenien "cap justificació". Una versió que tots els mitjans varen aplaudir. *The Washington Post* titulava el 5 en portada: "Avions americans colpegen Vietnam del Nord després del segon atac contra els nostres destructors". El mateix dia, *The New York Times* informava que "el president Johnson ha ordenat accions de represàlia contra [les bases de] canoneres a Vietnam del Nord després dels nous atacs contra destructors americans al golf de Tonquín". Amb iguals termes es manifestaven les grans cadenes de ràdio i televisió. Ningú no dubtava del que deia el president i el seu govern. En dos dies, el patriotisme més exacerbant i els ànims bel·licistes s'escalfaren convenientment. En aquest context el dia 7 el Congrés autoritzava Johnson, només amb dos vots en contra, "a prendre totes les mesures [militars] per repel·lir qualsevol atac armat contra les forces dels Estats Units i per prevenir futures agressions" a Vietnam. Es coneix com la resolució del golf de Tonquín. És històrica perquè, quan parla de "prevenir futures agressions", està atorgant de fet al president la capacitat de portar a terme una verdadera guerra preventiva sense necessitat, com passava fins aleshores, d'una declaració formal d'hostilitats. Aquesta fou tota la cobertura legal per a la intervenció massiva dels Estats Units a Vietnam que s'allargassà fins al 1973.

Les conseqüències. La conseqüència militar dels incidents de Tonquín i de la resolució va ser immediata. El nombre de suposats "assessors" passà de 16.000 a 35.000 en tres mesos. El 1965 superaren els 100.000. En el moment de màxima implicació, el 1968, passaren de les 500.000 tropes. S'ha d'entendre, però, que el temps de servei dels soldats era d'un any –ja que, com que no hi havia declaració de guerra formal, es mantenia el període màxim de milícia en temps de pau: dotze mesos– i que per tant entre 1964 i 1973 –aquest any es firmà la pau de París per la qual els Estats Units es retiraren, tot i que la guerra continuà dos anys més, amb el Sud oposant-se al Nord amb el suport material ame-

Periodistes i la guerra

El 2010 la *Journalism in the Americas*, revista especialitzada en mitjans de comunicació al continent americà, editada per la Universitat de Texas i Austin, publicava una breu ressenya sobre la trobada commemorativa a Saigó dels *Old Hacks* –la vella guàrdia– del periodisme: els redactors i fotògrafs que cobriren la guerra del Vietnam. Retien així homenatge als 79 companys –entre els quals, Robert Capa– que hi perderen la vida exercint l'ofici. "Aquella fou la primera guerra en què els periodistes qüestionàrem les decisions del nostre Govern, dels generals i de les opcions polítiques sobre les quals es basà la guerra", digué Peter Arnett, el qual guanyà un Pulitzer per la seva cobertura del conflicte per a l'Associated

Press, i anys més tard, el 1991, es féu més famós encara per retransmetre en directe per a la CNN l'inici de la primera guerra del Golf. Per la seva banda, Bob Carroll, veterà fotògraf de *United Press* asseverava que "mai més no ha estat possible, ni ho serà, tornar a cobrir una guerra com aquella; perquè a Vietnam els militars van aprendre que a la premsa no se li ha de donar accés lliure a una guerra".

En efecte, l'instrument més important per posar fi a la guerra van ser les terribles imatges que la premsa i les televisions nord-americanes transmetien al poble dels Estats Units. Qui personalitzà com ningú aquest fenomen fou Walter Cronkite (1916-2009). El famós periodista i presentador de televisió que con-

Els mitjans de comunicació van transmetre les terribles imatges de la guerra, i així es convertiren en l'instrument més efectiu contra el conflicte.

ricà– passaren per Vietnam milions d'efectius nord-americans. Aproximadament 10 milions de joves en aquells anys foren reclutats forçosament o bé serviren voluntaris, encara que només una part mínima dels quals era enviada a la guerra. A la vegada, uns 16 milions de joves es convertiren en pròfugs i

desertors per evitar la possibilitat de ser enviats a Vietnam. Tan important va ser aquest fenomen que el president Gerald Ford va amnistiar el 1974 –tot s'ha de dir, al mateix temps que atorgava el perdó a Richard Nixon per la seva corrupció– a tots els que havien burlat l'allistament militar.

